

Haxhi BAJRAKTARI

ROLI I JOVAN CVIJIQIT NË PËRPJEKJET PËR SERBIZIMIN E KOSOVËS

Jovan Cvijiq (1865-1927) ishte njëri prej shkencëtarëve më të mëdhenj serb të fundshekullit nëntëmbëdhjetë dhe çerekut të parë të shekullit të njëzet. Ai shërbeu si kryetar i Akademisë Mbretërore Serbe të Shkencave dhe si rektor i Universitetit të Beogradit. Si një nga shkencëtarët e pakët të rajonit tonë në periudhën kur jetoi, ai arriti që autoritetin e tij ta shtrinte edhe në shtetet e Evropës dhe SHBA-së. Botimet e tij përgjatë çerekut të parë të shekullit të njëzet në Paris, Londër e përtej Atlantikut janë dëshmi e kësaj fame. Megjithatë nëse e shohim në retrospektivë, angazhimin e tij do të vërejmë qartë se dijen prej shkencëtari, herë-herë e transformoi në modifikime e falsifikime gjoja “shkencore”, duke u vënë në shërbim të qëllimeve ekspansioniste të politikës serbe dhe ambicies për pushtimin e sa më shumë tokave shqiptare, natyrisht përfshirë Kosovën, por me qëllimin final për daljen e Serbisë në detin Adriatik. Jovan Cvijiq qysh në fund të shekullit të nëntëmbëdhjetë, kur Kosova ende ishte nën sundimin e Perandorisë Osmane, u ndihmua nga konsulli serb Branislav Nushiq, të siguronte lejen speciale të quajtur “Sultan Buyur-uldu” për të vizituar trevën e Kosovës.¹ Por, kjo nuk do të ishte ekspedita e tij e vetme në Kosovë, pasi ai do e vizitonte atë dhe rajonet tjera të banuara nga shqiptarët si në Shqipërinë Veriore ashtu edhe në Maqedoninë Veriperëndimore disa herë deri te pushtimi serb i Kosovës më 1912, por edhe më pas.

Kur Cvijiq, ishte vetëm shkencëtar shkruante objektivisht. Kjo shihet në pjesë të artikullit të tij të titulluar: “Shpërndarja gjeografike e popujve ballkanikë”, i botuar në revistën shkencore gjeografike amerikane *The Geographical Review* në maj të vitit 1918. Për shqiptarët ai shkruante se së bashku me grekët dhe arumunët mund të konsiderohen banorë autoktonë të Gadishullit Ballkanik. Cvijiq pranonte se shqiptarët janë pasardhës të ilirëve, ndërsa kur përshkuan shtrirjen e tyre thekson se në qendër të gadishullit, ishte Dardania e cila shtrihej nga rrethi i Nishit në rajonet e Kosovës dhe Dukagjinit (ai e shkruan termin serb “Metohisë”) dhe deri në

¹ The Belgrade Atlas of the Jovan Cvijić. SANU: Belgrade, 2015.

rrjedhat e sipërme të Vardarit.² Ai po ashtu pranon se jugosllavët janë popullsi e ardhur, bile thekson se ata invazionin e tyre e shtrin në hapësirën ilire. Ndërsa u konsoliduan aty tek në mesjetën e hershme.

Trevat e banuara me shqiptarë, për shkak të pozicionit gjeografik, u bënë toka të lakmuara për Serbinë, e cila jo vetëm që siguroi shtetësinë, me ndihmën e Perandorisë Ruse, por edhe e zgjeroi territorin dukshëm me vendimet e Kongresit të Berlinit të vitit 1878. Serbia u rrit saktësisht 10.560 km², pra zgjerimi i saj ishte i përafërt me territorin e Kosovës së sotme. Për këtë zgjerim të Serbisë, më vonë Cvijiq do të shkruante se kjo i mundësoi Serbisë të quhej “Shteti i lumit Morava”,³ duke kaluar nga një shtet periferik në lumin Danub, në një shtet me pozicion qendror në rrjedhat e ndërlidhjes në Ballkan. Siç dihet rajoni ku u zgjerua Serbia në pjesën më të madhe ishte i banuar nga popullsi shqiptare, e cila u detyrua të shpërngulej më në brendi të Kosovës, e në drejtim të Maqedonisë e deri në Turqinë e sotme. Por, nëse e kujtojmë pak më parë se çfarë kishte shkruar Cvijiq, për shtrirjen e Dardanisë, ai në të njëjtin artikull bënë përpjekje fëminore për të arsyetuar shpërnguljen e shqiptarëve.

Sipas tij, aty kishte ndodhur ekspansioni shqiptar pas migrimit të madh serb nga Dukagjini, Kosova dhe rajoni i Moravës së Jugut. Ai shkruan: *“ishujt më të largët të popullsisë shqiptare, diku 300 kilometra nga vendi i tyre i origjinës, ishin ato në perëndim të Leskovcit, në rajonin e Masuritës, në veri të Vrajës dhe në rajonin e Peshterit në jug të Sjenicës. Prania e tyre ishte e shënuara në të gjitha hartat e vjetra etnografike. Ata ekzistonin deri më 1878. Në këtë kohë, Serbia okupoj rajonin e Moravës së Jugut, ndërsa këta shqiptarë emigruan, veçanërisht në luginën e Llapit (në veri të Prishtinës), në rajonin e Kosovës dhe të Dukagjinit, duke rforcuar popullatën shqiptare që tashmë ishte aty. Ishujt shqiptarë në rrethinat e Leskovcit dhe Vrajës nuk ekzistojnë më...”*⁴ Pra, Cvijiq e pranon se kishte ndodhur shpërngulja e shqiptarëve, por thekson se më parë nga aty kishte ndodhur shpërngulja e serbëve dhe se shqiptarët kishin zënë vendin e tyre, e tash u larguan nga aty. Duke harruar me qëllim, se më parë kishte shkruar se ishin ilirët banorët autoktonë, ishte Dardania pikërisht deri në atë zonë. Ndërsa vetë sllavët ishin invaduesit e kësaj hapësire. Por, zgjerimin e parë serb të vitit 1878, në dëm të shqiptarëve, Cvijiq e arsyeton duke u thirrur në njëfarë forme në argumente historike, duke i instrumentalizuar ato në

² Cvijić, Jovan. The Geographical Distribution of the Balkan People. The Geographical Review: May 1919, Vol 5, No.5

³ Vukovic, Nebojsa. Jovan Cvijić as Geopolitician.

⁴ Cvijić, Jovan. The Geographical Distribution of the Balkan People. The Geographical Review: May 1919, Vol 5, No.5.

shërbim të arsyetimit të ekspansionit, e cila jo që nuk ishte e sakët, por ai vetë e pranonte të kundërtën se e drejta historike ishte në anën e shqiptarëve, përderisa i quante pasardhës të ilirëve.

Para pushtimit serb të Kosovës, Cvijiq, i cili siç theksuam kishte vizituar disa herë trevën e Kosovës, do e botonte në Beograd një skicë etnografike të titulluar: “Skicë etnografike e Serbisë së vjetër.” Edhe këtu ai synon që duke përdorur termin “Serbi e vjetër” të bënë një ndërlidhje me të kaluarën, por vetëm me atë të kaluar që në një formë arsyeton ambicien ekspansioniste për pushtimin e Kosovës nga Serbia. Por megjithatë, ai në këtë hartë në ndryshim nga ato që do t’i hartojë më vonë, territorin e Kosovës së sotme e pranon se banohej në mënyrë dominuese nga shqiptarët.⁵ Por pas pushtimit serb të Kosovës ai do e pasqyronte ndryshe shtrirjet etnografike. Në një hartë të botuar në vitin 1918, të titulluar: “Harta Etnografike e Gadishullit të Ballkanit”, ai Kosovën do e paraqiste vetëm si të populluar pjesërisht nga shqiptarët dhe i vetëdijshëm se ishte e pamundur të minimizonte praninë e tyre, do vendoset edhe një degëzim tjetër tek grupi etnik serb, atë të serbëve të “shqiptarizuar.”⁶

Sipas shkrimeve të tij, pas pushtimit turk, shqiptarët jo vetëm që erdhën nga malet, e ndërsa një pjesë e serbëve emigruan, por serbët e tjetër që qëndruan u myslimanizuan dhe u shqiptarizuan.⁷ Kështu pra, nëse në rastin e okupimit serb të sanxhakut të Nishi më 1878, sipas Cvijiqit, arsyetohej mbi bazën e argumenteve historike, në rastin e okupimit serb të Kosovës ai arsyetohej krahas gjoja argumenteve historike edhe mbi baza të argumenteve etnografike. Pra të përkatësisë etnike të popullsisë së Kosovës. Por as zgjerimi i parë i Serbisë më 1878, e as i dytë më 1912, nuk e përmbushin synimin madhor të Serbisë që ishte sigurimi i daljes në det. Për këtë qëllim Cvijiq, kishte botuar qysh më 1912 në Beograd punimin “Dalja e Serbisë në detin Adriatik”. Ai do të shkruante se përderisa treva e Kosovës dhe Dukagjinit i takoi Serbisë që nga lufta ballkanike, tash asaj i nevojiten t’i bashkëngjiten luginat e Drinit dhe Matit për t’i siguruar nëpërmes tyre dalje në portat natyrore më të afërta, siç janë Shëngjini dhe Durrësi.⁸ Bile sipas tij, pjesë të Shqipërisë Veriore përmbajnë një tërësi gjeografike me Kosovën dhe Dukagjinin. Në këtë rast, ai na paraqitet me argumentin gjeografik në shërbim të interesit gjeopolitik të Serbisë. Por nuk le pa përdorur edhe këtu argumentin gjoja historik, kur thekson se “përderisa

⁵ Cvijic, Jovan. Etnografska Skica Stare Srbije. Beograd.

⁶ Cvijic, Jovan. Ethnographical Map of the Balkan Peninsula. American Geographical Society of New York. 1918.

⁷ Cvijic, Jovan. The Geographical Distribution of the Balkan People. The Geographical Review: May 1919, Vol 5, No.5

⁸ Islami, Hivzi dhe Ejupi, Arsim. Gjeoplotikat Antishqiptare. Klubi i Poezisë: Tiranë, 2021.

Shqipëria Veriore deri para pushtimit turk kishte qenë për një kohë të gjatë pjesë e Serbisë, Shqipëria qendrore dhe jugore kanë qenë pjesë e saj vetëm në kohën e ekspansionit të madh serb nën sundimin e perandorit Dushan.” Cvijiq synimin e Serbisë për dalje në detin Adriatik e sheh si një nevojë ekonomike dhe bënë përpjekje për të prezantuar argumente gjeografiko-historike, por duke shtuar edhe argumente etnografike për aneksimin e Shqipërisë Veriore nga Serbia.⁹ Megjithatë ai është i vetëdijshëm për nivelin e mashtrimit aq sa vetë thekon se: *“një pushtim i tillë ndoshta edhe mund të quhet domosdoshmëri anti-etnografike...”* Më pas mundohet ta arsyetojë sërish me të njëjtën qasje shpjeguese se shqiptarët e Shqipërisë Veriore kanë të njëjtën prejardhje nga procesi i amalgamit të shqiptarëve dhe serbëve dhe se ndër ta gjenden gjurmët e popullsisë serbe.¹⁰

Cvijiq na paraqitet me gjoja zbulime shkencore, thua se po merrte analizat e ADN-ës, dhe po i zbulonte prejardhjen e një popullsie të tërë. Megjithatë këto, nuk ishin argumente që Cvijiqit i duheshin për shkencën, por ishin në kuadër të përpjekjes serbe për të arsyetuar para diplomacisë ndërkombëtare ambicien e saj për të pushtuar sa më shumë territore shqiptare. Për këtë qëllim Cvijiq, do shërbente në kuadër të delegacionit të Mbretëria Serbe-Kroate-Slllovene në punime të Konferencës së Paqes në Paris, ku tashmë tezat e tij ishin proklamuar gjerësisht edhe nga fakti se ai kishte botuar në gjuhën frënge veprën e tij voluminoze e titulluar: *“Gadishulli Ballanik”* prej 532 faqesh dhe të ilustruar me rreth 40 harta, vepër kjo e cila u shërbeu politikanëve serbë për të mbrojtur pozicionet e tyre, ku padyshim ambicia për të pushtuar toka shqiptare ishte me vend qendror.¹¹

Për fatin tonë si shqiptarë, përpjekjet e Serbisë dështuan për shkak të vendosmërisë së delegacionit të SHBA-së e veçanërisht presidentit, Uilson,¹² por megjithatë shpresat e shqiptarëve për të korrigjuar gabimin e Fuqive të Mëdha të bërë në Londër më 1912-1913, dështuan edhe në Paris. Ndërsa, se sa të paqëndrueshëm dhe se sa mashtruese ishin tezat gjoja shkencore se një pjesë e popullsisë së Kosovës flisnin gjuhën shqipe por ishin serbë me orgjinë, dëshmon edhe fakti se Serbia shpejt e braktisi këtë zbulim kur nuk i nevojitej më. Ajo paraqitet me teza të tjera sërish për

⁹ Vukovic, Nebojsa. Jovan Cvijić as Geopolitician.

¹⁰ Islami, Hivzi dhe Ejupi, Arsim. Gjeoplotikat Antishqiptare. Klubi i Poezisë: Tiranë, 2021.

¹¹ The Belgrade Atlas of the Jovan Cvijić. SANU: Belgrade, 2015.

¹² Sloan, Roy. Albania. www.HistotyHamper.com

qëllime politike. Shqiptarët tash nuk ishin me orgjinë serbe, por ishin turq, andaj edhe duhej shpërngulur. Shkencëtarë të tjerë serbë siç dihet u vunë në shërbim të këtij mashtrimi.

Në konkluzion të kësaj që u tha më sipër duket totalisht jo shkencore përpjekja që e drejta historike e cila konfirmohet nga vetë Cvijiq me ndërlidhjen e Kosovës dhe Dardanisë, të mund të kontestohet me argumente periodike historik duke zëvendësuar emërtimin “Kosovë” me atë “Serbi e vjetër”, apo duke u përpjekur që realiteti etnografik të sfidohej nga mashtrime etnografike duke krijuar kategori të paqena siç ishin “serbët e shqiptarizuar”. Shkenca duhet të jetë objektive dhe të ofrojë parashikimet më të mira për politikën, por asnjëherë nuk duhet të jetën në shërbim të saj, sepse koha do e demantojë dhe atëherë nuk është më shkencë. Dëshmi e kësaj është përpjekja e dështuar për serbizimin e Kosovës, as emërtimet, as kategoritë e paqena etnike e as shpërnguljet masive nuk ja dolën asgjësimin e një populli që ishte në kërkim të lirisë për një shekull.

